

Sundberg - (Kart)

Särtryck ur
Tidskrift i Sjöväsendet,
utgiven av
Kungl. Örlogsmannasällskapet
häfte 3/1999

N. 356 ff. av häfte 25-63

JACOB W.F. SUNDBERG

**DEN SVENSKA DISKUSSIONEN AV NEUTRALITETEN
MOT EN BREDARE BAKGRUND**

sätt och västerländska²³ tänkesätt framträdde med stor pregnans när man sysslade med diplomatiska underhandlingar i revolutionära situationer. Jag har behandlat saken i en uppsats i Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift 1997, men jag vill här åtnöjas med att hänvisa till den.²⁴

Troll i ord

Det har gått troll i ordet neutralitet när det diskuteras av svenskarna. Jag gläder mig åt att det nu i alla fall kommit i gång en liten dialog rörande denna gamla svenska politiska käpphäst och jag välkomnar var f.d. kommandörkaptenen, fil. kand. Bertil Åhlund, som liksom jag är korresponderande ledamot av KÖMS, i senaste numret velat tillföra. Vad han har att säga i sin första uppsats som recenserar Leskinens avhandling *Vaietta Suomen Silta 1930–1939*, är en väldigt nyttig erinran om boken *Antingen Eller*, som förvisso bildar bakgrunden till mycket som sedan hände. Hans direkta replik på mitt eget inlägg kan emellertid föranleda en litet utförligare utläggning. Jag vill utföra den med utgångspunkt från de norska erfarenheterna. De förefaller att ha fått en extra relevans i det nuvarande svenska kulturklimatet med dess särskilda svagheter.

Norsk neutralitetspolitik

Den plats där motsättningarna som jag nyss berörde och deras földeffekter framträder med utomordentlig pregnans samtidigt som de totalt förträngts i den svenska diskussionen, trots deras oavvisliga betydelse för vår egen neutralitetsdiskussion, det är Norge.

Den norske politikern J.L. Mowinckel erinrade en gång att Norges försvar var uppbyggt för möjligheten av ett krig med

Sverige.²⁵ När scenariot var förbi tyckte man sig ha fria händer och fann utlopp för sina politiska ambitioner i Nationernas Förbund (NF). "Forkrigstidens Norge var bare en nordisk stat. Efter 1914 er Norge blitt en europeisk stat. Forskellen har funnet sitt tydeligste uttrykk i den norske deltagelse i Folkeforbundet. Her har vårt land selvsagt vært helt likeberrettiget med de andre medlemsmakter og har hatt full anledning til å gjøre sine opfatninger gjeldende."²⁶ Mowinckel själv statsade hårt på denna scen. Han var mesta tiden medlem av den norska delegationen till Genève, ofta som dess ordförande. 1930–31 var han medlem av Folkförbundsrådet.²⁷ Han var en av de ivrigaste förkämparna när det gällde internationell skiljedom. "Han hadde i det hele tatt en grunnfestet tro på verdien av internasjonale avtaler og meget tyder på at han har ønsket å gjøre Norge till en slags 'modellstat' i internasjonal politikk."²⁸ Fördenskull var det särskilt viktigt för Mowinckel att hålla fast vid det system av internationella avtal som tillkommit under sista hälften av 1920-åren, verkligen skulle bevara världsfreden. Denna grundsyn, hur orealistisk den än sedan skulle visa sig vara, skulle präglade alla de säkerhetspolitiska bedömningar som Mowinckels regering befattade sig med fram till 1933²⁹ och på detta budskap vann han demokratiska majoriteter.

Norges klasskämpar

Det norska arbeiderpartiets syn på försvaret grundades på klasskampsteorin.³⁰ De härskande klasserna skulle enligt denna aldrig frivilligt ge upp sin makt. Och eftersom kapitalisterna behöll greppet om statsmakten måste arbetarklassen först bryta ner statens maktmedel – polis och militär – innan den kunde

åstadkomma något bättre. Detta var en av marxismens grundprinciper och förmodligen också den viktigaste orsaken till att kampen mot militären sattes så högt på socialistenas program från allra första stund. Ledande inom partiet som Einar Gerhardsen, sedermera statsminister, och Nils Hønsvald m.fl. ägnade sig åt värnpliktsvägran och dömdes till fängelse samt förlustiga rätten att tjänstgöra i Norges krigsmakt.³¹ Revolutionen i Ryssland bevisade att revolutionen kunde lyckas. Finlands frihetskrig, som också blev ett inbördeskrig i klassisk marxistisk mening och visade motsatsen, var anatema.³² I riktlinjerna för partiets politik uppmanades till vaksamhet mot att de norska makthavarna skulle använda militären för att undertrycka arbetarna och deras organisationer. 1925 års landsmöte fastslog partiets revolutionära karaktär. Målet var att skapa en verklig klass- eller rådsdiktatur genom arbetarnas revolution. – Visserligen var det inte alltid så lätt att genomskåda hur mycket allvar det låg i den bloddrypande retoriken om världsrevolution och inre omvandling.³³ men klart var att arbetarrörelsen gick starkt framåt, nästan explosionsartat 1927, och det tolkades som att stunden för den blodiga uppgörelsen närmade sig.³⁴

Under sådana förhållanden kan det kanske vara motiverat att också titta på vad som upplyses i framför allt några norska tidningar om kommunisternas roll i spelet inför sanningens minut 1940.

Det första som då måste sägas berör Vidkun Quislings roll i Sovjetunionen på 1920-talet. Han hade gått ut som kursetta på den norska krigsskolan och engagerades sedan av Fridtjof Nansen för hans stora räddningsaktion i det svältande och kaotiska Ryssland (Sovjetuni-

onen bildades först 1924). I Sverige har man, sedan vi förlorade kampen om Spetsbergen till norrmännen, intresserat sig mycket litet för den norska expansionen in i Ryssland, inte minst utmed Ishavskusten. Nansen var djupt involverad i detta³⁵, och han fick efter kriget uppdraget att vara NF:s högkommissarie för hjälparbetet i Ryssland och blev på det viset en slags enmans-stat i det europeiska diplomatiska umgänget. Han blev djupare och djupare invecklad i de ryska katastroferna – och den arméniska katastrofen – och Quisling var i allt detta hans betrodde medarbetare och ledsagare. Kritiska betraktare menade t.o.m. att Quisling var den enda verkligt effektiva mannen i hela den Nansenska organisationen. Mot slutet av 20-talet hade Quisling sett det mesta av vad det välde som det norska arbeiderpartiet eftersträvade betydde i själva verket. Han var en för dåtidens förhållanden avancerad sovjetolog och förstod Rysslands politik, ekonomi och befolkning bättre än någon annan norrmän. Quislings penna kan spåras i St.prp. nr 66 1931 (s 2) där det förklaras:

Sterke krefter vil være i virksomhet for å gi enhver ufred en social karakter for å endre krigen fra å være et oppgjør mellom stater, til å bli en kamp mellom internasjonale klasser.³⁶

Detta är förvisso en trogen spegling av hur saken förklaras i de sovjetiska folkrättshandböckerna, varav åtminstone Korovin m.fl., *International Law – A Textbook for Use in Law Schools*, utgiven 1961 av sovjetiska vetenskapsakademien, varit tillgänglig på MHS. Däremot är det en analys som mottogs med stor skepsis av Quislings samtid.

I de norska regeringar som följde ef-

ter den i vilken Quisling var forsvarsminister var det karakteristisk at høye militære funksjoner innehades av antimilitaristiske sosialister av en variant som en smula svepende kan här kallas för komministere.

Det är viktigt att komma ihåg att en av de stora förändringarna, fast den dölles, var att man 1930 i Norge frantog den norske overbefälhavaren – benämnd Kommanderende General vad gäller armén – ansvaret för krigsmaktens krigsduglighet och gav det till en civil politiker i stället, chefen för forsvarsdepartementet.

Det er riktig at det også innen forsvarret foregikk en slags "myndighetsforskyvning" fra det fagmilitære til det politiske plan. Det ansvar som ble overført gjaldt ... hærens feltmessige brukbarhet. I instruks for Kommanderende General, vedtatt ved kongelig resolusjon av 10. januar 1910, heter det: "Kom. Gen. har det overste ansvar med hensyn til hærens feltmessige brukbarhet." Ett denne bestemmelse kunne det ikke være tvil om hva som var militærledelsens viktigste oppgave i fred. De politiske instanser bestemte hva militærapparatet skulle brukes til, men de militære myndigheter sto ansvarlig for at det virkelig var brukbart. -- [199]-- I 1930 ble imidlertid stillingene som Kommanderende General og chef for Generalstaben slått sammen, og den 20. november 1930 ble det ved kgl. res. vedtatt en ny instruks for hærens øverste sjef. KG's plikter var i alt vesentlig de samme som før, men på ett punkt var det skjedd en ganske vesentlig forandring. Kommanderende General skulle ikke lenger ha ansvaret for at hæren var brukbar i felt. I den nye instruks,

som samtidig satte bestemmelsene av 1910 ur kraft, sto det nemlig: "Kommanderende General og chef for Generalstaben skal våke over hærens feltmessige brukbarhet." -- [200] -- For fra 1930 var det ikke militærledelsen, men den politiske ledelse som hadde "det overste ansvar for hærens feltmessige brukbarhet."³⁷

Som så ofta var det Mowinckel som börjat:

Spørsmålet ble ... tatt opp i det forslag til hærordning som Mowinckels regjering la fram i 1926. Man mente å [201] konstatere at siden parlamentarismens gjennombrudd hadde tendensen gått mer og mer i retning av "å gjøre forsvarsministeren parlamentarisk ansvarlig også i spørsmål av rent fagmilitær – herunder også kommandomessig – art". Regjeringen anså det derfor naturlig at "den høieste militære myndighet på alla områder også formelt henlegges til forsvarsministeren."³⁸

Man tänkte alltså bli av med den Kommenderande Generalens (överbefälhavarens) ställning och ansvar och lyckades också därmed på 1930-talet.

Norska officerares dilemma

På det viset kom den norske militären under 1930-talet att ha en direkt fiende som sin högsta chef. Christian Fredrik Monsen var stortingsmann for Arbeiderpartiet fra 1922 til 1949. Under partiklyvningen gick han till kommunistpartiet. Han var forsvarsminister under Hornsrud (1928) liksom i regeringen Nygaardsvold 20.3.1935 til 22.12.1939. "Monsen var den strieste. Han var i utpreget grad det brukne geværs drabant. Det var stadig bråk om hvite gardes og røde gardes, for å komme forsvaret til livs."³⁹

Det betydde att den norske krigsmaktens högsta ledning framför allt såg den krigsmakt som han skulle leda genom klasskampens glasögon. Monsen ansåg sig tillsatt för att se till att krigsmakten och särskilt dess officerare inte skulle stå i vägen för arbetarnas kommande revolution. Varje försök att höja stridsdugligheten sågs med skepsis och saboterades ovanifrån med största bestämdhet. När den stora nedrustningen satte in på 1920-talet hade det gjorts många försök att i någon mån kompensera den genom att ställa ett slags hemvärn på fötter. Men från socialisthåll sågs även sådant med klasskampens glasögon. De organisationer som sattes på fötter, Samfunnsvernet och senare Leidangen, uppfattades i ljuset av kriget i Finland som skyddskårer, 'vita garden' som var avsedda att slå ned den proletära revolutionen, och sådana garden krävde med naturnödvändighet existensen av 'röda garden' som skulle kunna engageras i det väntade blodiga inbördeskriget. Hela tiden hade man erfarenheterna från Finland i sikte. Varje försök att förbättra hemvärnets stridsduglighet måste därför förhindras, det var forsvarsministerns syn. På det viset fick man sådana incidenter som numera beskrivs och som ter sig helt fantastiska i ljuset av vad som slutligen skedde.

Rykter om at det også fandtes bevæpnede gardes innen Arbeiderpartiet ble blankt avvist av AP-presen --. Hva svært få visste var at det forlengst var dannet en rød milits i Norge som hadde sine soldater spredt i de såkalte "Arbeidervern", i forsvaret, i idrettslag och ikke minst blant tilsatte i bedriftene ...

"Den røde milits" var kommet langt med sine planer om regulær borgerkrig i Norge, og under overvåking-

soppgaver i Finnmark under vinterkrigen [1939–40] fant nestleder i Statspolitiet, Jonas Lie, fullt utarbejdede instruks for igangesettelse av en landsdekkende oppstand. Også tyskerne kom i besittelse av samme dokumenter under okkupasjonen.⁴⁰

Nyligen publicerades en direkt avskrift av "Den røde milits'-instruks til sine lojale tillitsmenn."⁴¹ Det är en ganska bloddrypande läsning, väl i klass med de diskussioner av hur statskuppen i Chile skulle gå till 1974, vilka numera publicerats i tidningarna.

Mot denna bakgrund blir följande incidenter begripliga:

De vernpliktige offiseres forening höll 19.11.1936 40-årsjubileum i närvaro av kungen, kronprinsen och kommanderende general. Bekymren framgick av ett av de tal som hölls och som senare också publicerades: "i dag er forholdet det at en ulønnet offiser blir beordret til å tjenestgjøre ved et mitraljøsekompani i tilfelle av mobilisering, utan å ha det ringeste kjennskap til mitraljøser, at en annen blir beordret til en bombekastertropp uten å ane hva en bombekaster er for noe, at en tredje blir beordret til å tjenestgjøre som speider i flyvåpenet uten noen gang ha sittet i et speiderfly."⁴²

Föreningen ville därför få igång kursen under generalstabens ledning och kontroll. Men forsvarsdepartementet under Monsens ledning nekade att låta officerarna ens se en tom kulspruta eller en tom granatkastare. Hela kursen måste överges, då Forsvarsdepartementet nekade att ställa övningsmateriel till förfogande. Monsen förklarade för officerarna att det var emot hans principer att låta officerarna få se en kulspruta.⁴³

De helt bizarre forholdene som föreløp av att ha en marxistisk klasskämpe som överbefälhavare omfattade också att "arméén måtte lagre deler av våpen og utstyr på ulike steder av frykt for opprør og sabotasje."⁴⁴ Ju hjelpløse armén var desto bättre, var oppfatningen i Försvars-departementet. En tjänstgöringstid för soldaterna på ner till 32 dagar och minimala försvarsbudgeter var triumfer för ett sådant försvarsdepartement.

Andra världskrigets utbrott i september 1939 förmådde icke dämpa klasskampens andan i Det Norske Arbeiderparti. Enligt vad ett befäl rapporterat rörande läget i februari-mars 1940 så fick han då i sin hand ett flygblad "Tillitsmannen" som kom från Arbeiderpartiets tryckeri och som dekretade som en av Arbeiderpartiets viktigaste oppgifter "å bekjempe militærvesenet og avsløre dess klassekarakter"; syftet var att "militærvesenet gjøres uskicket som organ for den herskende klasse i dens kamp mot arbeidernes fremmarsj". Det gällde att "organisere antimilitære grupper i hær og flåte og i samarbeid med disse å drive et planmessig antimilitært arbeide".

Fra det antimilitære landsutvalg sendes hvert år fört militærøvelsenes be-
gyndelse, nødvendige instruksjer for arbeidet. Dessutom sendes som agitasjonsmaterieel en spesiell soldatavis, antimilitære brosjyrer, sangbøker o.l.⁴⁵

Mot den bakgrunden är det heller icke ägnat att förvåna att i en krigsrapport 1940 från chefen för 5. norska fältbrigaden i Nord-Trøndelag överste O.B. Getz (vilken rapport sedermera vädrades i Odelstinget 21.10.1948 av stortingsmannen Sven Nielsen) återfinna meddelande att där dykt upp några figurer under ledning av redaktören [Martin] Tran-

mæl⁴⁶ som – efter vad det senare visade sig – falskeligen oppgav sig komma från norska regeringen i Elverum, och erbjöd sig att hjälpa till vid brigaden. Sedan de väl inlemmats i brigaden, visade det sig emellertid "at der fra steder herrene var plasert ble drevet en farlig agitasjon" som gick ut på att "de militære sjefers forræderi var skyld i katastrofen. Soldaterråd måtte derfor nå opprettes og offiserene bevoktes".⁴⁷ Detta är alltså helt i harmoni med 'Den røde milits' instruksjonen.

Man får icke glömma att enligt vad vi nu vet sedan den diplomatiska korrespondensen blivit tillgänglig, tyske ambassadören Schulenberg i Moskva kunde rapportera den 9 april 1940 att Molotov vid samtal med Schulenberg förklarar att man på sovjetiskt håll förstod de åtgärder som Tyskland tvingats att vidtaga, att engelsmännen gått alldeles för långt och totalt struntat i de neutrala nationernas rätt, och att man "önskade Tyskland fullständig framgång i dess försvarsåtgärder."⁴⁸ Att ifrågasätta ledningen från Moskva låg icke för zeloterna inom Arbeiderpartiet; man hade forståelse! Överste Getz utgav sommaren 1940 – på de tider då Administrationsrådet rådde i Norge och Stortingets Presidentskap rådde kung Haakon att abdikera – sina fältrapporter i bokform och sedan också på ett tyskt förlag.⁴⁹

Frivilligkåren på Ostfronten

Förbittringen inom officerskåren efter katastrofen var enorm.

En og annen hadde jo i tide sagt fra. Men nåde ham. Men han fikk vite at han var krigshisser, militarist, nazist. Hos oss er vi ferdig med tingen når vi har fått klebet den riktige politisk merkelapp på den.

Et styre som først avruster og siden går til krig. Hvert år ble det i lange tider sendt agenter til ekserserplassene, som skulle ødelegge disiplin. Avrustningen skulle fullbyrdes til grunnen, icke bare materielt men også moralsk. En general fortalte for et år siden at når han en sjelden gang viste seg på gaten i uniform, så var det mange som fulgte etter og pep.

Og etter en så grundig ødeleggelse av forsvaret går det samme styre til krig. Gis det noe eventyr som kan hamle opp med detta.

48 dagers rekruttskole, mens våre naboland hadde det flerdobbelte. I løpet av det siste 20 år ingen regimentssamling, ingen virkelig manøvre. Ingen oberst hadde noensinne sett sitt eget regiment. Ingen av generalene hadde kommandert tropper. Under herr Mowinckel ble befalet redusert med 85 pst. Armé og flåte lå igjen som vrak. Og så gikk man til krig. Det samme styre som hadde ødelagt det hele gikk til krig.⁵⁰

Var femte officer blev medlem av Nasjonal Samling.⁵¹

Det falt den gang naturlig for en rekke fedrelandskjære offiserer å slutte seg til det eneste partiet i landet som konsekvent gikk inn for et sterkt forsvar og en uforsonlig kamp mot det forrederiske styre som hade glemt den fremste av et lands lover, – å verne om folkets frihet og rett. Disse offiserene sto fremst på kampplassene den 9. april 1940. Overalt i landet kjempet de mot den fiendtlige overmakt, og viste oss at det på tross av den forsvarsfiendtlige propaganda ennå fantes nordmenn som var villige til å ofre alt for landet, – og for det som de trodde var rett. At de senere beholdt

sitt medlemskap i Nasjonal Samling var naturlig. Krigen i Norge var slutt, bindende aresord avgitt, og de kunne fritt arbeide for frihetens skjønné idé såvel hjemme som ute ved fronten, der de som befal kjempet i de frivilliges hæravdelinger i kampen mot kommunismen, – hovedfienden som vår AP-regjering så villig representerte gjennom sin sabotasje av forsvaret før utbruddet.⁵²

Detta var bakgrunden till den stora norska frivilligkåren på ostfronten under andra världskriget (8.000 man). År 1940–41 visste ingen hur kriget skulle sluta. Återigen sneglade man på Finlands erfarenheter och i synnerhet på de finska jägarna, som medan Finland ännu var del av det ryska Tsarriket enrollerade sig i kejsarriket Tysklands armé för att vinna sådan krigserfarenhet att man skulle kunna göra en insats för Finlands frigörelse från Ryssland, en förhoppning som också infriades 1917 då jägarna landsteg från en tysk ubåt i Vasa-trakten.⁵³ – De norska frivilliga gjorde stortade insatser över hela fronten från Kaukasus till Nordfinland och vann allmän respekt, men ödet gick dem emot. Kommunistisidan vann och utsatte dem för sådana rättegångar som man kunde förvänta från den sidan.⁵⁴ Inte ens exil-Norge i London hade några allianser med Sovjetunionen⁵⁵, en avgörande förutsättning för flertalet åtal mot de frivilliga. Den förutsättningen brast sålunda. Sovjetunionen var ingen norsk allierad. Fraktionerna inom Arbeiderpartiet hade däremot kanske sådana allianser, och det fick räcka i processerna!⁵⁶

Vad som ovan redovisats var en skildring av Norges avrustning och krig, och den roll i detta som spelades av de folkgrupper som inspirerades av den marxist-

tiska filosofin och tog ledning av den stora maktaktorn där bakom, Sovjetunionen. Som man ser är detta icke bilden som vanligen kolporteras i svensk offentlig debatt, och det borde man kanske heller icke vänta sig i betraktande av dess egenheter. Som förmedlande nation mellan Norge och Finland borde emellertid svenskarna vara kapabla att taga till sig visdomen från båda två hållen, även om de hamnat på var sin sida under det stora kriget, och helst borde man nog i Sverige också göra en syntes för egen räkning. När så icke blivit förhållandet, har man anledning att se mera skeptiskt på den visdom som produceras hemmavid. Sådan är i vart fall den slutsats som jag drager.

Neutralitetens realiteter – de engelska mineringarna

Vi vet numera – och visste det nog redan då, fast det dränktes i propagandaflooder – att båda de krigförande var beredda på att draga de skandinaviska länderna in i andra världskriget. Planer för detta hade dragits upp på omse sidor, och den ena planen utlöste förstås den andra. Ingenting sidan var militärt inkompetent. När britternas operation att minera vatten utanför Stavanger inleddes den 7 april 1940, utlöstes motoperationen. Att norrmännen visat ovilja att hävda sitt territorium med vapenmakt bidrog förvisso till resultatet, men å andra sidan hade man på auktoritativt håll hela tiden förklarat att mot den brittiska sjömilitära makten hade man ingen chans att hävda sig⁵⁷ så det var lika bra att låta bli. Att landet under sådana förhållanden skulle förvandlas till krigsskådeplats var ingenting nytt och heller icke något folkrättsbrott.

Neutralitetens realiteter – de tyska mineringarna

För Sveriges del var scenariot icke alldeles olika. De tyska mineringarna som lades ut inom fyramilsgränsen (men utanför tremilsgränsen) var förvisso militära åtgärder av betydelse för krigföringen. Men motoperationerna uteblev. Att de skulle utebli var förutsebart i betraktande av vilka militära resurser man förfogade över på motsidan. Detsamma var förhållandet med den Durchmarsch som beviljades Division Engelbrecht. I själva verket beviljade vi passage för ytterligare en tysk stridsutrustad division strax därefter, men denna passerade genom svensk territorialvatten och med svensk konvoj. Därom höll pressen tyst för att inte förleda sovjetiska ubåtar till någon motattack – en motoperation som var tänkbar men som inte blev av. Vi hade goda skäl att tillåta den andra divisionen. Tyskarna återopade oväntat stora förluster i Nordfinland och behövde förstärkningar; det var inget svenskt intresse att se den finländska nordfronten kollapsa och plötsligt finna en sovjetisk division i Uleåborg.⁵⁸

Neutralitet och naivitet

Det är riktigt att vi avgav neutralitetsdeklarationer. Sverige, Danmark, Norge och Finland utfärdade 1938 års neutralitetsregler⁵⁹ Sedan förklarades genom en Kungl. Kungörelse (SFS 1939:586) att Sverige skulle iakttaga fullständig neutralitet i kriget Tyskland-Polen, vilken kungörelse sedan 3.9.1939 fick ett tillägg (SFS 1939:598) med förklaring att den förra kungörelsen skulle äga tillämpning jämväl i förhållande till andra i detta krig deltagande makter. Sedan kom vinterkriget och det föranledde ingen kungörelse,

osagt om det nu berodde på att det inte var samma krig eller på att man på sovjetisk sida, såsom Quisling så initierat förutskickade, icke ansåg det vara något krig alls utan "en kamp mellan internationale klasser".

Det är emellertid vilseledande att tillmäta sådana neutralitetsdeklarationer stort värde, jämfört med hur militära fördelar kan locka de krigförande. Deklarationerna försvann inte för Danmarks, eller Islands, eller Norges del under andra världskriget, men de var till föga glädje när territoriet ockuperades eller förvandlades till krigsskådeplats. Därtill kom att det stod i alla de folkrättsliga manualerna för de involverade krigförande makterna att det var så det skulle gå till i händelse av underlåtenhet att hävda neutraliteten med vapenmakt.⁶⁰

I själva verket ansåg man sig i de skandinaviska länderna på något vis fortfarande vara neutrala trots krig och ockupation. I Danmark var detta officiell lära under den tyska ockupationen.⁶¹ Detsamma gällde Island under först brittisk och sedan amerikansk ockupation. Och i själva verket gällde det också Norge, trots mera skiftande öden, åtminstone så till vida som Norge icke erkändes såsom krigförande av segrarmakterna och därför vägrades del i krigsbytet.

Den neutralitetsrätt som skapats genom olika konventioner har till ändamål att föreskriva korrekt uppförande för krigsmaktens folk så att inte militära incidenter genom eskalering utvecklas till krigsfall. Om krigsmakten icke har vilja eller resurser till korrekt uppförande, drar båda krigförande parter sina slutsatser.⁶² Det kan gå som efter amerikanska inbördeskriget, att den ena krigförande parten efteråt kommer och vill ha skadestånd av den neutralt. Det är ovanligt

men det har hänt. Om man så vill kan man alltså mäta neutralitetens framgång i avsaknaden av skadeståndskrav!

Men vanligare är att de krigförande bedömer läget ur synpunkten av militära fördelar. I mitt tidigare inlägg hänförde jag mig till Hitlers bedömning av hur de norska torpedbåtarna i Jössingfjord genom sin inaktivitet förskaffade engelsmännen militära fördelar. Det var i och för sig ett fall med hög visibilitet, men Hitlers och hans medhjälparens bedömning var naturligtvis grundad på åtskilliga andra faktorer, exv. risken för att britterna skulle gå vidare och minera norska vatten och ockupera strategiska norska punkter – som de också försökte göra.

Det är därför enligt min mening ganska naivt att föreställa sig att troskyldigheten bakom en neutralitetsdeklaration i sig skulle vara särskilt viktigt. I svensk efterkrigsolitik vimlar det av uttalanden om en svensk neutralitet, men jag har utrikes aldrig träffat någon som tillmätt dessa någon större betydelse. Demokratiska regeringar saknar ju vanligen permanent och kan efter folkmeningens skiftningar över natt ersättas av någon annan regering med motsatta synpunkter. Den permanent som finns speglar övergripande realiteter av militärgeografisk och strategisk art. När det gäller neutralitet i krig blir bedömningen också i hög grad beroende av vad båda motståndarna har för sig. Jag efterlyser mindre troskyldighet och mera realism i den svenska diskussionen. Det finns ett antal pedagogiska exempel att peka på.

Efter andra världskriget har yppats, att man på tysk sida, år 1943, gjort upp relativt konkreta planer på anfall i och för ockupation av Sverige. Det utlösande var ingalunda svensk avvikelse från neutralitetslinjen eller tysk erövrarlusta.

utan närmast tysk fruktan för en allierad landstigning i Danmark och Norge. För att möta en sådan bedömdes obegränsad tillgång till svenskt territorium nödvändigt. Generallöjtnant Rudolf Bamler, tysk stabchef i Norge 1942–44, fick i december 1942 uppdrag av general Jodl att upprätta anfallsplanerna som fick kodbe-teckningen **Polarräv**. Operationen kom aldrig över planstadiet beroende på tyska motgångar på Ostfronten, men avslöjades så småningom efter kriget och hamnade i ett sovjetiskt arkiv där militärhistorikern, överste Grigorij Ivanitskij fått tag på dem och publicerade dem i tidningen Rossiskaja Gazeta.⁶³ – I detta fall var det territoriets värde ur militär synpunkt som utlöste planläggningen, och detta värde var i sin tur en funktion av hur man förväntades agera på den allierade sidan.

Det mest remarkabla åskådningsexemplet under efterkrigstiden har varit inmarschen i Kambodja 30.4.1970.⁶⁴

Kambodja var ett gammalt kungadöme med ett viktigt strategiskt-taktiskt läge i förhållande till den krigiska konflikt som rasade i grannlandet mellan det kommunistiska Nordvietnam och republiken Sydvietnam. Kambodjas militära styrkor var minimala, ungefär av samma klass som Norges inför den 9 april 1940. Det har upplysts från auktoritativt håll att man disponerade över 30.000 man men bara kanske 11.000 av dessa dög att sända i strid. De var sämre skickade för det än Parispolisens, har det sagts. När generalen Lon Nol tillträdde som statschef i augusti 1969 gjorde han gällande att kommunisterna hade mellan 35.000 och 40.000 man trupper i landet. 1965 hade de fått tillstånd av kung Sihanouk att komma in i landet och bygga mer eller mindre permanenta basläger längs Kam-

bodjas östra gräns mot Vietnam. Från andra sidan hade man fr.o.m. 1967 bedrivit aktiv spaning i Kambodja mot dem och var relativt välunderrättad. Sihanouk fick regelbundet dokumentation från amerikansk sida, känd under täcknamnet Vesuvius, som detaljerat angav kommunisternas kränkningar av den kambodjanska neutraliteten, men kambodjanerna hade inga resurser att ingripa med. Sihanouk var allmänt olycklig över utvecklingen men förklarade i konversation med den amerikanske emissarien Chester Bowles att han varken kunde eller ville ingripa mot vare sig kommunisterna eller mot amerikanska motoperationer.

Detta var bakgrunden till "Operation Shoemaker" som startade 30.4.1970 och som gick ut på att tillintetgöra det nordvietnamesiska bassystemet på kambodjanskt neutralt område, som underhölls via permanent *Durchmarsch* längs den s.k. Ho Chi Minh stigen genom Kambodja från Nordvietnam. Efter ett par månader drogs marktrupperna tillbaka från Kambodja. I gengäld eskalerades flygkriget. En följd därav var att kommunisterna drog sig längre västerut in i Kambodja. Flygkriget följde efter och eskalerades så att det sedan fördes med få restriktioner ("free fire zones") och kom att förstöra en stor del av den kambodjanska landsbygden. I slutändan kommer det kambodjanska folkmordet på bortåt 3 miljoner människor, men även med kändedom om den marxistiska filosofin var detta knappast så förutsebart att det enligt min mening kunde sägas vara den amerikanska operationens fel.

I sina memoarer har President Nixon summerat de militära fördelar som man vunnit med operationen. Man erövrade infanterivapen tillräckliga för att utrusta

24 nordvietnamesiska bataljoner till full stridsstyrka, proviant tillräckligt för att föda samtliga kommunist-bataljoner i Sydvietnam under 4 månader, ammunition för 14 månaders stridsdagar för dessa styrkor, luftvärnsammunition, minor, granater, sprängmedel, fordon och bunkrar. Och framför allt bröt man kommunisternas förmåga till den väntade våroffensiven 1970 i Sydvietnam.⁶⁵ – Detta mått av militära fördelar vädde tydligen för den amerikanska krigsledningen tyngre än alla Sihanouks bedyranden om sin neutralitet.

Utöver en erinran om hur militära fördelar räknas på de höjder där världens öden avgörs, finns det några mera svensk-svenska slutsatser med bäring på neutraliteten som kan dragas av detta?

I den brittiska tidskriften *The Economist* gjorde man jämförelsen med den brittiska invasionen under andra världskrigets slutskede av det tysk-ockuperade Holland. Den amerikanska inmarschen i Kambodja kunde lika litet fördömas såsom neutralitetskränkning som den brittiska offensiven in i Holland 1944.⁶⁶

Nixon själv bemötte den förväntade kritiken, att operationen kränkte Kambodjas neutralitet. I ett memorandum till Kissinger 24.4.1970 antecknade han att kommunisterna aldrig behövde bemöta sådan kritik när de ingrep, varken i Ungern 1956 eller i Tjeckoslovakien 1968, eller för den delen i Laos.

Nixons resonemang på denna punkt övertygade kanske honom själv, men det var ett inskränkt västerländskt resonemang. Det saknade kontakt med hur man resonerade på marxistisk-leninistiskt håll, nota bene inom Sovjetunionen och Socialistlägret (numera upplöst).

Professor Gray Dorsey som ingående studerat denna problematik talar om

"the self-delusion of the nation-states".⁶⁷ Med "nation-states" menar han stater formade efter den västerländska eller europeiska nationalstatsmodellen, som ytterst är grundade på föreställningar om individ, frihet och rättigheter. Den marxistisk-leninistiska parti-staten ställs i bjärt kontrast häremot, därför att den är uttryck för en helt annan filosofi som underkänner just dessa värden och sätter av med en världsförklaring som ställer det mesta av den västerländska politiska och folkrättsliga terminologin på huvudet. Dorsey återför det västerländska självbedrägeriet på att man i de västerländska nationalstaterna (nation-states) aldrig tog marxist-leninisterna på allvar i vad de sade utan trodde att de småningom skulle omvandlas efter den västerländska modellen och börja agera enligt nationalstaternas maner. Gray Dorsey menar också att man i USA och Storbritannien lät sig bedragas i efterkrigsuppgörelserna om Central- och Östeuropa på grund av sin egen kulturella självbelåtenhet. Man kunde på amerikanskt och brittiskt håll helt enkelt inte förmå sig att tro att Sovjetunionen var en kvalitativt olika enhet (som Dorsey kallar Parti-Staten), organiserad i enlighet med fundamentalt olika föreställningar, värderingar, syften och principer. Man trodde att Sovjetunionen snart skulle lugna ner sig och börja samarbete i god tro med resten av världen. I 1948 års utgåva av Oppenheims *International Law*, den sjunde, förklaras t. ex. att den sovjetiska utmaningen av folkrätten var väsentligen av övergående slag.⁶⁸ Dorsey underkänner tänkandet kategoriskt:

The belief that any leaders of the Soviet Party State will ever see the world situation in much the same way as a pragmatic, common sense, morally concerned American, West Ger-

man, or Britain is dangerous illusion. (97)

Dorsey finner sålunda förklaringen till den sovjetiska efterkrigs-hegemonin i Central- och Östeuropa däri att USA och UK "acquiesced on the basis of a vague understanding [förståelse], which in retrospect reflects an almost willful ignorance of Marxism-Leninism." (29) Ändå hade oförenligheten i filosofin yppats redan efter det amerikanska erkännandet 1933 av Sovjetunionen. I parti-staten är det partiet och inte staten som uppbar suveräniteten, och därför kunde sovjet-regeringen – vars suveränitet felades – inte på något vis påverka Kommunistinternationalens aktioner i vare sig USA eller Sovjetunionen själv eftersom det var dessa kommunister som uppbar suveräniteten. (55)

Det är mycket tänkvärt att man på svenskt håll demonstrerat en motsvarande självbelåtenhet. Det finns en *hybris borealis* yppad i den vittomtalade predikan för Sovjetunionen, som Undén och Erlander levererade i riksdagen 22.3.1950, av innebörd att *det svenska exemplet* skulle visa "länder med 'proletariatets diktatur' ... att den av dessa länder eftersträfvade omdaning av samhallets ekonomiska struktur ... kan ske med bibehållande av äkta politisk demokrati."⁶⁹ Vilket intryck denna predikan gjorde i Sovjetunionen är ovist.

Just det exempel som Nixon drar fram används av Dorsey som illustration, nämligen den ungerska resningen 1956, som förklaras vara exempel på den marxistisk-leninistiska doktrinen att Partiet utövar suveräniteten i Parti-Staten. En folklig resning avsatte den ungerska Parti-Statens regering och installerade en ny som mera motsvarade folkviljan.

However, in the view of the Marxist-

Leninists, sovereignty did not return to the people when it overthrew the communist government; sovereignty remained vested in the Party State, and was exercised by the Hungarian party, assisted by the Soviet Party State. (60)

Förträngningen av det sovjetiska perspektivet är förvisso den allvarligaste kritiken mot Jörgen Weibulls framställning av ämnet neutralitet. Det är en förträngning som Weibull icke är ensam om (han delar den tydligen med också en så stor statsman som Richard Nixon) men den har särskilt ödesdigra konsekvenser beträffande svenskarna därför att de icke längre förstår realiteterna i den svenska situationen och i det svenska tänkandet. Det är ett grundläggande misstag att alls försöka ge en framställning av neutraliteten som lära utan att draga in hur saken ses på marxistisk-leninistiskt håll, och framför allt att försöka skriva svensk historia på detta område utan att ens beröra Sovjetunionen.

Hur ödesdiger dimridån varit, som man på detta vis spritt över landet, har icke minst framgått genom det bizarra skådespel som vi matats med från Washington under de sista åren. Den svenska ambassadören i USA har plötsligt kallats inför den amerikanska kongressen för att låta sig förhöras om den svenska neutraliteten – som om riket var en amerikansk lydstat!⁷⁰ En mera realistisk syn på den svenska historien under andra världskriget än den som funnits till reds, skulle kanske kunnat förmedla några viktiga insikter. Till dem hör att våra farhågor beträffande Sovjetunionen var långt mera påträngande och långt mer omfattande än dem som gällde Stortyskland. Dit hör kanske icke minst att USA också höll sig neutralt under andra världskriget, intill

dess katastrofen vid Pearl Harbour 7.12.1941 utlöste ett sentiment som tillät nationen att gå till krig trots alla demokratiska störningar. Det är svärbegripligt varför en svensk ambassadör skulle låta sig förhöras av den amerikanska kongressen om hanteringen under krigsåren av våra guld tillgångar även om de ytterst härrörde från tyska judiska undersåtar som gått ett förfärligt öde till mötes på grund av Tredje Rikets inre karaktär. Det är särskilt förvånande eftersom man i Amerika under sin egen neutrala period varit minst lika medveten som på andra håll om vad som skedde i Europa med judarna, utan att det i USA rördes ett finger, trots den, jämfört med det militärt vanskötta Sverige, oändligt mycket större handlingsfrihet som amerikanerna hade i kraft av sin storlek och styrka.⁷¹ Redan detta borde ha verkat något återhållande inför den förödmjukande kallelsen till kongressen – om nu inte känslan för konungarikets suveränitet räckte, eller det uppenbart falska i de amerikanska predikningarna!⁷²

Incidenten visar om något att insikten om den svenska neutraliteten varit otillräcklig på den svenska sidan, alldeles oavsett Jörgen Weibulls artikel. Jag hoppas att med detta långa inlägg i alla fall ha breddat perspektivet något.

Noter

¹ Axel Oxenstierna gjorde 1634 Hugo Grotius till svensk ambassadör – *legatus* – i Paris och så förblev han till 1645. I gravstenen i Rostock stod inhugget *Legatus regni, Suecia Magna, tui*. Samuel Pufendorf gick 1658 i svensk tjänst hos envoyén P.J. Coyet och hamnade därför i danskt fängelse vid utbrottet av 1658 års krig. 1670 kallades han till professur vid det nyinrättade universitetet i Lund och publicerade två år senare *De jure naturæ et gentium*. 1684

blir han adlad av svenske kungen, och 1686 kallas han till Berlin där den store kurfursten Friedrich Wilhelm gör honom till baron 1694. – Om Torsten Gihl uttalat sig påfallande entusiastiskt i sin undervisning om Undén kan det kanske också ha något att göra med det besvärande beroendeförhållande till Undén som Gihl såsom UD-anställd befann sig i. Undén var en man med ett sjuårdeles inflytande.

² Yngve Möller, *Östen Undén. En biografi*, Norstedts 1986.

³ Olof Rydbeck, *I maktens närhet*, Bonniers 1990.

⁴ Hans Hederberg, "Det nära samarbetet mellan RAF och Stasi", SvD 13.12.1998. – När Hederberg uttalar dessa satsar är det – i rådande massmediaklimat i Sverige – lika mycket uttryck för att redaktörerna på Svenska Dagbladet ville att det skulle bli sagt, som ett antagande att Hederberg visste bäst.

⁵ Don Cook, "Global Contacts of 'Carlos' – An Emerging Picture of Terrorism", Int. Her. Trib. 8 Sep. 1975 pp. 1, 5.

⁶ Ray S. Cline & Yonah Alexander, *Terrorism: The Soviet Connection* (Crane Russak, New York, 1984).

⁷ Jillian Becker, *The Soviet Connection: State Sponsorship of Terrorism*, Institute for European Defence & Strategic Studies, Occasional Paper No. 13.

⁸ Rörande vad Hans Hederberg inhämtat på detta fält, se t.ex. hans bok *Lögner i Sverige. Om offentliga lögnen under sju decennier* (1995).

⁹ Sverker Tirén, "Professorn som vill kasta ut iranierna: 'Ni har ondskefulla avsikter'", Arbetsaren. Veckotidning utg. av SAC – Syndikalisterna, nr 6 12/2–18/2 1982, Årgång 81, s 6–7. Numret annonserar denna artikel redan på omslaget som upptar en helsidesbild (mindre smickrande) av mig.

¹⁰ Mina insatser hade föranlett att jag 30.10.1975 hade tilldelats Presidential Citation of American Society of Criminology; redan vid denna tid hade jag blivit medlem av redaktionen för den amerikanska tidskriften *Terrorism – An International Journal*.

¹¹ Att Göran Elwings kandidatur för posten som redaktionschef på Sveriges Television i början av 1980-talet ådrog sig SÄPO:s intresse kan därför antagas ha en annan bakgrund än den hans vänner i massmedia ville kolportera, se nu senast Jonas Alsgren, "Säpo ville stoppa journalist", SvD 30.11.1998 s 1, 4. – "Journalist" är icke nödvändigtvis identiskt med rent hjärta och hjältemod; enligt uppgifter i Moskva var borte-mot hälften av KGB:s agenter i utlandet 'journalister' därför att sådana kunde uppträda var som helst och ställa vilka frågor som helst utan att man i väst ifrågasatte verksamheten. Se närmare S. Levchenko, "KGB and Journalists and Press Agencies", i antologin *KGB: Yesterday, Today, Tomorrow, Reports and Discussion*, Glasnost Public Foundation, Moscow 1995, s 7–11, på s 8. Vågar man antaga att SÄPO hade insikt om KGB:s praxis?

¹² Dessa betydande avsteg från idén med intervjuer förebrädde jag honom senare i en liten brevväxling – mina brev 19.2 och 19.3.1983, Tiréns 24.2.1983 – men Tirén var ståndaktig i uppfattningen att så skulle det vara i god svensk journalistik.

¹³ Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek & Jean-Louis Margolin, *Le livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression*, Robert Laffont, 1997.

¹⁴ Akronymen är uttydd Den Svenska Marknaden, en periodisk tidskrift som redigeras i Frankrike, och som numera avancerat så i betydelse att den ansetts värd ett frontalangrepp av tidningen ETC som i sin tur recenserades under titeln "Hemlig informationsbunker mitt i centrala Stockholm (LO betalar)", DSM nr 1/99 s 22–25.

¹⁵ Det ukrainska universitetet i München stod för bl.a. en dokumenterande bok om 450 sidor om hungersnöden med titeln *Russischer Kolonialismus in der Ukraine* (Ukrainischer Verlag in München, 1962), men tyngdpunkten hade redan då flyttat över Atlanten som följd av International Refugee Organization's justering av flyktningbegreppet och nytolkning av "the exclusion clause" 1948, vilket medfört att balter och ukrainare och Vlassovs Kossacker m.fl.

kunde accepteras som flyktingar och på så vis hamnade i en diaspora världen över, för ukrainarnas del med stark koncentration till Kanada och USA. Där sammanslöt man sig till The World Congress of Free Ukrainians som med stor energi ägnade sig åt fäderneslandets olyckliga historia. Det fick till följd publiceringen av *The Black Deeds of the Kremlin. A White Book*, vars första volym på över 500 sidor betitlad "Book of Testimonies" utgavs i Toronto 1953; volym 2 på över 700 sidor, betitlad "The Great Famine in Ukraine in 1932–33" utgavs i Detroit 1955. – Den amerikanska Kongressen satte upp en särskild kommission – Commission on the Ukraine Famine – 1986 som sedan höll hearings och publicerade ett par tjocka kommissionsrapporter om hungersnöden, ungefär samtidigt som man i delstaten New York integrerade undervisning om hungersnöden i skolundervisningen.

¹⁶ International Commission of Inquiry Into the 1932–33 Famine in Ukraine, *The Final Report*, 1990, 2 utg. Juristförlaget 1997 (IOIR nr 109).

¹⁷ Commission on the Ukraine Famine, *Investigation of the Ukrainian Famine 1932–1933, Report to Congress* (submitted to Congress April 22, 1988), US GPO Washington 1988 (523 s).

¹⁸ Jfr Jacob Sundberg (red.), *Om massmedias rättssyn. Studier och förhandlingar utgivna av Institutet för offentlig och internationell rätt*, IOIR nr 55 (1984), s 18–21.

¹⁹ Separate Opinion of President Professor Jacob W.F. Sundberg, op. cit. (not 12 supra) s 106–165, på s 124–126.

²⁰ Jfr allmänt Jacob W.F. Sundberg, *Tystnads-spiralen. Ett bidrag till den juridiska massmediaforskningen*, IOIR nr 96 (1993).

²¹ TIS 1973 s 69.

²² IOIR nr 37, förordet.

²³ På vänsterkanten skulle man förmodligen föredraga att kalla dem för 'borgerliga'.

²⁴ Jacob W.F. Sundberg, "Komparativ rätt och den svenska modellen", JFFT 1997 s 278–302, på s 286 samt not 31.

²⁵ Nils Ørvik, *Sikkerhetspolitikken 1920–1939 – fra forhistorien til 9. April 1940*, Bind I: Solidaritet eller nøytralitet? (Utgitt ved Forsvarets krigshistoriske avdeling) Johan Grundt Tanum, Oslo 1960, s 161.

²⁶ Wilhelm Keilhau, *Det norske folks liv og historie i vår egen tid*, Oslo 1938, s 446.

²⁷ Keilhau, op. cit. s 447.

²⁸ Ørvik, op. cit. s 148, 149, 181.

²⁹ Ørvik, op. cit. s 181.

³⁰ Ørvik, op. cit. s 108.

³¹ Domar 7.6.1924.

³² Einar Gerhardsen t.o.m. utträdde 1918 ur den norska statskyrkan därför att kyrkan hade bett för de vitas seger i Finland (uppgift av Rune Gerhardsen i norska TV2 1.5.1994). Reiuulf Steen opplyser i sin artikkel "Kapitalismen og ideologier", Aftenposten 14.10.1996, om 1920-talet att "Einar Gerhardsen var leder for en organisation som kalte seg Venstre kommunistisk Ungdomsfylking".

³³ Om detta kan man läsa följande hos Reiuulf Steen, "Kapitalisme og ideologiene", Aftenposten 14.10.1996: "Hovedansvaret for at Det norske Arbeiderparti gikk en annen vei enn sitt svenske søsterparti, må bæres av den karismatiske Martin Tranmæl som i sine taler var meget revolusjonær, men ikke la to pinner i kors for å forberede den revolusjon han så lidenskapelig snakket om. Personlig var han så omhjertat at han knapt kunne tenke seg å ta livet av en flue!" – Överste Getz krigsrapportering från Nord-Trøndelag 1940 antyder dock att Tranmæl emellanåt kunde förmå sig att övergå till mera praktisk revolutionsinriktad handling, se nedan vid not 45.

³⁴ Ørvik, op. cit. s 114.

³⁵ Jfr Egil Danielsen, *Norge-Sovjetunionen. Norges utenrikspolitikk overfor Sovjetunionen 1917–1940*, Universitetsforlaget 1964. – Fridtjof Nansen själv publicerade boken *Gjennem Sibirien*, 1914. Det var Herbert Hoover som ursprungligen och med avgörande tyngd föreslog de europeiska stormakterna att ledningen av krigsfångarbetet och hjälpsatsen i öst efter första världskriget skulle anförtros Nansen

såsom högkommissarie. Nansen var entusiastisk förespråkare för NF och blev själv ordförande i norska NF-kommittén, men han kunde inte ryska, och denne son ur en norsk välbärgad borgarfamilj kände knappast någon egen sympati för bolshevikerna.

³⁶ Den departiregering som med Peder Ludvig Kolstad i spetsen 12.5.1931 efterträdde Mowinckels andra regering tog Quislings expertis i anspråk som försvarsminister. – Internationellt gjorde den sig bemärkt genom ockupationen av Erik Rödes land på Östgrönland, något som småningom gick till process i Haag och slutade med norskt nederlag, delvis på grund av ett oförsiktigt uttalande av utrikesministern Ihlen, se *Legal Status of Eastern Greenland Case*, PCIJ, Ser. A/B, No. 53. Följande excerpt ur domskälen kan vara av intresse i betraktande av meningsutbytet vilket värde som skall tillmätas en utrikesministers uttalanden (s 71). Haagdomstolen fann det nämligen vara

beyond all dispute that a reply orally given to the effect that the Norwegian Government would not make any difficulties in the settlement of the question of the recognition of Denmark's sovereignty over the whole of Greenland given by the Minister of Foreign Affairs, in response to a request by the diplomatic representative of a foreign Power, in regard to a question falling within his province, is binding upon the country to which the Minister belongs.

³⁷ Ørvik, op. cit. s 198.

³⁸ Ørvik, op. cit. s 200, 201, med hänvisning till St.prp. nr. 33 1926 s 27–28.

³⁹ Intervju i *Dagbladet* 13.12.1946 med överstelöjtnant Alf Mjøen, tidigare generalkrigskommisær & sjef for utskrivningsvesenet 1934–39 (här återgivet efter FoL 1998 nr 8 s 8).

⁴⁰ "Revolusjons-Norge", FoL 1998 nr 8 s 2.

⁴¹ "Revolusjons-Norge", FoL 1998 nr 8 s 2.

⁴² kn Alf Saxlund, tal. ref. i Pro Patria 1937 nr 1 s 3.

⁴³ "I 30-årene seiret forsvarsminister Monsen.

Kampen mot offiserene og Det Norske Forsvar", FoL 1998 nr 8 s 6.

⁴⁴ Arnfinn Vik, "Norrmän i krig for Finland", Hbl 26.3.1994 s 11. Det kanskje fortjænar att næmnas att samma artikkel refuserades av SvD!

⁴⁵ "I månedene før tyskernes invasjon forsterket partiledelsen [i Det Norske Arbeiderparti] sin forsvarsfientlige agitasjon", FoL 1998 nr 5 s 5.

⁴⁶ Martin Tranmæl var en ledare for den radikala och revolutionära norska arbetarrörelsen och en av dem som var med om anslutningen till Komintern 1920. Reiulf Steen, "Kapitalisme og ideologiene", Aftenposten 14.10.1996, har följande att tillägga: "For at bildet skal bli fullstendig, er det nødvendig å presisere at self om Martin Tranmæl ledet Arbeiderpartiet til Moskva, sørget han også for å bringe det tilbake igjen. Det fikk jeg selv dokumentert ved lesning av korrespondensen mellom Martin Tranmæl og Den 3. Internasjonale (les: Lenin) i Marx, Engels, Lenin-instituttet i Moskva."

⁴⁷ "Dokument 6. – Stortingstidende 1951. Saken mot oberst Getz henlegges på grunn av bevisets stilling", FoL 1998 nr 8 s 1.

⁴⁸ Referensen till detta telegram till Auswärtiges Amt är Frame 203133, serial 354. Inom Arbeiderpartiet hade man föv. under finska vinterkriget gjort vad man kunnat för att motverka stödet till finländarna och sabotera hjälpsatserna, varför det kan anses naturligt att man också ville sabotera försvaret mot de tyska styrkorna.

⁴⁹ O.B. Getz, *Fra krigen i Nord-Trøndelag 1940. Fektningsrapport*, Oslo 1940.

⁵⁰ Johan Bojer, "Efter en så grundig ødeleggelse av forsvaret går det samme styret til krig", FoL 1998 nr 8 s 1.11.

⁵¹ "Hver 5. Offiser med i NS", Aftenposten 23.3.1998.

⁵² "Offiserene", FoL 1998 nr 5 : ledare.

⁵³ Historien är förstas mer komplicerad än så, men besett från fjärran tedde sig nog saken så, varjämte man möjligen hade klart för sig jägarnas viktiga roll i det finländska försvaret : 49 av dem befordrades till generaler. Jägarrö-

relsen var "motorn i den finländska befrielseprocessen" har det uttryckts. Henrik Ekberg, "49 jägare befordrades till generaler...", Hbl 24.8.1985 s 9.

⁵⁴ Fängelseöverläkaren Jon Leikvam i Oslo gav en intervju 1994 som återges i FoL 1997 nr 5 i följande ordalag :

Det var en underlig form for rettsstat som ble innført i 1945. NS-folk, frontkjempere og andre som var blitt angitt på grunn av mest sladder og rykter, ble arrestert og ført inn til overfylte fengsler og fangeleirer hvor det ikke var sørge for det mest elementære av utstyr, hygiene eller forpleining. Verst var det at mange av dem som foretok arrestasjonene, var tidligere tyskerarbeider som 8. mai skiftet ut anleggspaden med norske armbind og britiske maskinepistoler.

⁵⁵ Se Erik Colban, *Stortinget og utenrikspolitikken* (akad. avh.) Oslo-Bergen 1961, s 107 not 36 : I "Den norske regjerings virksomhet fra 9. april 1940 til 22. juni 1945, Departementets meldinger", bd. I. s. 42, står det at Norge aldrig inngikk noen direkte formelle allianseavtaler med de andre krigførende land." Colban gick 1938 in i den norska utenrikstjenesten, och han var sekretær i Utenriksdepartementet i Oslo den 9. april 1940. Han deltog som löjtnant i striderna i Gudbrandsdalen. Efter kapitulationen i juni 1940 lyckades han ta sig till England, där han arbetade vid norska ambassaden i London och i det därvarande Utenriksdepartementet. 1962 tog han doktorsgraden vid Universitetet i Oslo.

⁵⁶ Se t.ex. F. Halle, *Fra Finland til Kaukasus. Nordmenn på Østfronten 1941–1945*, Dreyers Forlag, Oslo 1970; jfr Inger Cecilie Stridsklev, "Norske frontkjempere 1941–45", Tidsskrift for Den norske lægeförening nr 11/1995 s 1379–1384.

⁵⁷ Ørvik, op. cit. s 156–157.

⁵⁸ Som bekant var det den ukrainska Blå Divisionens order i vinterkriget att slå sig fram till Uleåborg, något som stoppades av finska armén under striderna vid Suomisalmi.

⁵⁹ Neutralitetsregler 27.5.1938. Se S.R. Björk-

sten, "De nya nordiska neutralitetsreglerna", Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift 1938 s 423–429. Texten till 1938 års deklaration återfinns i Sveriges Överenskommelser med Främmande Makter (SÖF 1938 nr 17), jfr SFS 1938:187. Motsvarande neutralitetsregler för första världskriget utfärdades 1912 och publicerades i SFS 1912:346 och SÖF 1912 nr 11.

⁶⁰ Rörande manualerna, se närmare redovisningen i Jacob Wx.F. Sundberg, "En handbok i folkrätt för krigsmakten?", TIS 1972 s 205–236, på s 206–209. – Min far, professorn i folkrätt Halvar G.F. Sundberg, gjorde i sina föreläsningar under kriget t.o.m. gällande att en stat som saknade militära maktmedel ej kunde åberopa neutralitetskonventionerna, se *Krig och neutralitet*, Sthlm 1943, s 58.

⁶¹ Jfr Svenningsen, 39 Nordisk Tidskrift for International Ret 12, på s 14–26 (1969).

⁶² Min far, Halvar G.F. Sundberg gjorde i sina föreläsningar under kriget t.o.m. gällande att en stat som saknar militära maktmedel ej kan åberopa neutralitetskonventionerna, se *Krig och neutralitet*, Sthlm 1943, s 58.

⁶³ Staffan Skott, "Tysk invasion nära 1943," DN 10.9.1993 s A 5.

⁶⁴ Uppgifterna i det följande är i huvudsak hämtade från William Shawcross, *Sideshow. Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia*, Washington Square Press, New York 1979. Sakuppgifterna kan bedömas som tillförlitliga, omdömena är i allmänhet 'superliberal' men utan betydelse i förevarande sammanhang. Jfr John Prados, *The Blood Road. The Ho Chi Minh Trail and the Vietnam War*, Wiley 1999.

⁶⁵ *The Memoirs of Richard Nixon*, vol. 1 (Warner Books) 1979, s 578 f.

⁶⁶ William Shawcross, op. cit. s 555.

⁶⁷ Gray L. Dorsey, *Beyond the United Nations. Changing Discourse in International Politics & Law*, vol. 5: Rhetoric and Political Discourse Series. Lanham (New York), London, University Press of America, 1986. Recenserad av Jacob W.F. Sundberg i 78 Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie 265–268 (1992).

⁶⁸ Oppenheim, *International Law*, vol. I, 7 th ed., (1948), s 50–51.

⁶⁹ FK prot. 1950 nr 11 s 13, AK prot. 1950 nr 11 s 11.

⁷⁰ Se t.ex. Thomas Höjeberg, "Svensk ambassadör i USA-förhör", Göteborgsposten 16.5.1997 s 6 ; Karin Henriksson, "Svensk USA-ambassadör förhörs om naziguld", SvD 15.5.1997 s 15.; densamma, "Sverige förhördes om naziguldet", SvD 16.5.1997 ms 10.

⁷¹ Deborah Lipstadt, *Beyond Belief. The American Press & the Coming of the Holocaust 1933–1945*, The Free Press (Macmillan), New York etc. 1986 ; densamma, *Official Secrets. What the Nazis Planned, What the British and Americans Knew*, Hill and Wang, 1998. – Över huvud är det något misstänkt över denna våldsamma kampanj som plötsligt släpps loss – sedan Sovjetunionen upplöstes och Socialistlägret kollapsat, men icke tidigare, och som så ytterst påtagligt är ett massmediafenomen, samtidigt som den stora förträngningen sätts in beträffande motsvarande ohyggligheter i den marxistisk-leninistiska världen. Utredningen om den ukrainska hungersnöden som omnämns ovan i not 16 mötte i västvärlden sitt största motstånd just i de kretsar som nu bedriver *Holocaust*-kampanjen – något som inte var ägnat att förväna i betraktande av den historiska animositeten mellan ukrainare och judar, som dessutom fått sin påspädning genom att de förtryckta judarna sett sitt stora hopp hos bolshevikerna och flockats under deras fanor. Lazar Kaganovitch, en av ledarna i skapandet av hungersnöden, var själv jude.

⁷² Jfr James Reston, "U.S. Describes Wartime Role of Neutral Nations", Int. Her. Trib. 22 .6.1998 s 2, vilken artikel refererar en av State Department producerad rapport, presenterad av Mr Stuart Eizenstat, Undersecretary of State for Economic, Business and Agricultural Affairs, som närmast tycks förebrå de neutrala nationerna under kriget för att de icke förklarade krig mot Stortyskland, åtminstone när det dignade under de sovjetiska offensiverna. Rapporten refereras med största allvar, utan ett uns av amerikansk självkritik.